

Andra delrapporten

Kommissionen
**MOT ANTI
ZIGANISM**

Till statsrådet och chefen för Kulturdepartementet

Regeringen beslutade den 20 mars 2014 att inrätta Kommissionen mot antiziganism. Kommissionen ska komplettera och förstärka samhällets insatser på området. Syftet med kommissionen är att åstadkomma en kraftsamling i arbetet mot antiziganism och att överbrygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt.

Regeringen konstaterar i kommissionens direktiv att romer i Sverige, liksom i många andra europeiska länder, drabbas av fördomar och diskriminering. Detta tar sig bland annat uttryck i våldshandlingar och trakasserier mot romer. Likaså konstaterar regeringen att under senare år har myndigheter vidtagit åtgärder som bidragit till att i viss mån förbättra romers situation. Arbetet mot antiziganism har framför allt skett i samband med arbete mot rasism, men då har det haft en förhållandevis undanskymd roll. Mot bakgrund av denna problemformulering konstaterar regeringen att ytterligare åtgärder behövs för att stärka arbetet mot antiziganism.

I kommissionens uppdrag ingår att samla kunskaperna om antiziganism och i samråd med berörda aktörer bidra till att sprida och förbättra genomslaget av befintlig kunskap, samt att identifiera och förmedla goda exempel och åtgärder för att motverka och förebygga antiziganism.

Kommissionen har också i uppdrag att delta i den allmänna debatten och medverka i olika former av utbildnings- och informationsverksamhet. Dessutom ska kommissionen ta ställning till insatser för att motverka antiziganism i den offentliga förvaltningen och skolan. Slutligen ska kommissionen följa utvecklingen och sammanställa de granskningar och åtgärder som rör frågan om registrering av romer på etnisk grund.

Ett tilläggsdirektiv beslutades av regeringen den 21 augusti 2014. Kommissionen gavs i uppdrag att ta fram och sprida ett material som utgår från *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet (Ds 2014:8)*. I uppdraget ingår också att ta fram och sprida en lärarhandledning.

Kommissionens ordförande är Thomas Hammarberg. Övriga ledamöter är Marianne Eliason, Erland Kaldaras, Stefano Kuzhikov, Maria Leissner, Diana Nyman, Soraya Post, Simon Wallengren och Christian Åhlund. Andrés Zanzi är sakkunnig.

Kommissionen har en referensgrupp vars ledamöter är förordnade av regeringskansliet. Den består av Rosmari Axelsson, Hans Kaldaras, Lars Demetri, Eleonor Frankemo, Gunno Gunnmo, Rosita Grönfors, Silvija Jansson, Domino Kai, Bagir Kwiek, Gunilla Lundgren, Ingrid Schiöler, Tuula Schwartz, Nuri Selim, Emir Selimi, Michael Stankov, Angelina Dimiter Taikon, Kati Dimiter Taikon, Fred Taikon och Marian Wydow.

Kommissionen har också en referensgrupp som är kopplad till genomförandet av tilläggsdirektivet. Ledamöterna är förordnade av regeringskansliet och referensgruppen består av Mona Danielsson, Nadja Ek, Albert Idic, Majlis Lindberg, Manuel Tan Marti och Angelina Dimiter Taikon.

Huvudsekreterare för kommissionen är Heidi Pikkarainen. Sekretariatet består också av utredningssekreterarna Katarina Hammarberg, Anna Holmlin Nilsson och Anneli Tillberg samt biträdande sekreteraren Büsra Kaya.

Kommissionen ska halvårsvis rapportera till regeringen om hur arbetet fortskrider och vilka åtgärder den vidtagit.

Kommissionens andra rapport beskriver hur kommissionen har genomfört sitt uppdrag under sin andra verksamhetsperiod, februari – augusti 2015. Likaså redovisar kommissionen i rapporten iakttagelser och slutsatser som kommissionen vill synliggöra i detta skede.

Stockholm i september 2015

Thomas Hammarberg

Marianne Eliason
Erland Kaldaras
Stefano Kuzhikov
Maria Leissner
Diana Nyman
Soraya Post
Simon Wallengren
Christian Åhlund

Heidi Pikkarainen
Katarina Hammarberg
Anna Holmlin Nilsson
Büsra Kaya
Anneli Tillberg

Innehåll

Kommissionens uppdrag	4
Göra begreppet antiziganism känt	4
Bevaka frågan om registrering på etnisk grund	4
Följa upp vitboken	5
Bilda opinion om antiziganism	5
Kommissionens första delrapport	6
Samla och sprida kunskap	7
Skrivelse till Svenska Akademien	7
Skriften Antiziganism	7
Erkänna den 2 augusti som minnesdag för Förintelsen av romer	8
Bevaka frågan om hatbrott med antiziganistiska motiv	8
Konferens om kvinnors rättigheter	10
Reaktion på ett konkret fall av antiziganism	11
Registrering på etnisk grund	12
Skolboken – Antiziganism då och nu	14
Opinionsbildning	15
Övriga artiklar	16
Utrymme och gehör för romska röster	16
Arbete gentemot media	17
Utåtriktad verksamhet	17
Övrigt kommunikationsarbete	18
Övrigt arbete	19
Rådgivning och stöd	19
Institution för romers rättigheter	19
Avslutande kommentarer	20

Kommissionens uppdrag

Kommissionens främsta uppgift är att bedriva en verksamhet som bidrar till att de antiziganistiska hinder som romer möter verkligen försvinner. Det handlar om att identifiera åtgärder som innebär att romer kan leva ett liv utan kränkningar, och utan att möta antiziganism. Kommissionens roll är att främja ökad kunskap och förståelse om den särskilda rasism som antiziganismen utgör.

Kommissionen konstaterade redan i sin första rapport att kommissionen bara kan vara effektiv och ha legitimitet om den verkar med och för romer. Kommissionen prioriterar att det romska inflytandet och delaktigheten säkerställs i alla led och genomsyrar såväl hur kommissionen är organiserad som hur verksamheten bedrivs.

Kommissionens arbete har under dess andra verksamhetsår huvudsakligen fokuserat på följande fyra områden.

Göra begreppet antiziganism känt

Kommissionen har i uppdrag att samla och sprida kunskap om antiziganism.

Det är också en prioriterad uppgift för kommissionen, att göra begreppet antiziganism känt. Det handlar om att synliggöra vad begreppet står för, vilka konsekvenser antiziganismen får för romers rättigheter och att den har sina rötter i en lång historia av statligt sanktionerade kränkningar.

Arbetet vägleds av den definition av antiziganism som Delegationen för romska frågor presenterade i sitt betänkande:

Antiziganism är en bestående latent struktur av föreställningar fientliga mot romer som kollektiv, vilka på det individuella planet manifesteras som attityder och i kulturen som myter, ideologi, folkliga traditioner och bildspråk, och i handlingar – social eller legal diskriminering, politisk mobilisering mot romerna, och kollektivt eller statligt våld – vilket resulterar i och/eller syftar till att fjärma, driva bort eller tillintetgöra romer just för att de är romer.¹

Bevaka frågan om registrering på etnisk grund

Kommissionen har i uppdrag att följa utvecklingen och att sammanställa de granskningar och åtgärder som har vidtagits av olika aktörer kring frågan om registrering av romer på etnisk grund.

Kommissionen har avgränsat detta uppdrag till att i första hand avse Skånepolisens register. I april publicerade kommissionen en rapport som innehåller en sammanställning av de olika myndighetsbeslut som fattades med anledning av att Polismyndigheten i Skåne i stor omfattning hade registrerat uppgifter om romer. Rapporten redovisar med utgångspunkt från

¹ SOU 2010:55, sid 83.

sammanställningen och de omfattande konsultationer med romer som kommissionen genomförde under dess första verksamhetsperiod de konsekvenser polisens registrering har fått för romers tilltro till polis och andra myndigheter.

Följa upp vitboken

Kommissionen har i uppdrag att ta fram och sprida ett material som utgår från regeringens vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet till skolor och andra delar av samhället.

Kommissionen har under våren arbetat intensivt med att färdigställa ett material som utgår från vitboken samt en lärarhandledning. Kommissionen bearbetar materialet utifrån perspektivet att historiska tillbakablickar kan ge elever möjlighet att reflektera över på vilket sätt den antiziganistiska historia som vi står på genomsyrar vår samtid. Boken beräknas vara klar i slutet av september.

Bilda opinion om antiziganism

Kommissionen har i uppdrag att delta i den allmänna debatten och medverka i olika former av utbildnings- och informationsverksamhet.

Kommissionen prioriterar denna del av uppdraget, då det ger en möjlighet att bedriva ett strategiskt påverkansarbete.

Kommissionen har ett aktivt och uppsökande förhållningssätt till media och prioriterar även medverkan i kunskapshöjande insatser som föreläsningar och debatter.

I all opinionsbildning presenterar kommissionen sitt uppdrag och mandat samt hur den är organiserad. Förhållandet att majoriteten av kommissionens ledamöter är romer poängteras. Det ger en signal om hur viktig den romska delaktigheten är för kommissionens verksamhet. Det ger också en signal om att en annan ordning är möjlig även för andra relevanta institutioner för att genom en ökad romsk representation skapa en jämnare fördelning av makt och inflytande.

Kommissionens första delrapport

Kommissionen vidhåller sin bedömning av situationen för romers mänskliga rättigheter såsom den beskrivs i den första delrapporten till regeringen som överlämnades i februari 2015. I denna understryker kommissionen att antiziganismen i Sverige är omfattande och utbredd. Romer utsätts för en omfattande diskriminering som påverkar livets alla delar.

Kommissionen framför mot denna bakgrund kritik mot att romers mänskliga rättigheter inte ges tillräckligt skydd av svenska myndigheter. Kommissionen anser att det ger en signal om att diskrimineringen och kränkningar med antiziganistiska motiv inte tas på allvar.

I samband med att kommissionen publicerade sin första delårsrapport, anordnades en presskonferens. Intresset var mycket stort. Cirka 20 journalister kom till presskonferensen. Rapporten genererade runt 40 artiklar, samt flera inslag i radio- och TV. Det ställdes också frågor med anledning av rapporten till andra berörda parter, till exempel Diskrimineringsombudsmannen och kultur- och demokratiministern. Det handlade dels om frågan om att romer sällan får upprättelse när de anmäler diskriminering, dels om frågan om en institution för romers rättigheter. På så sätt involverades fler aktörer i de ämnen som kommissionen lyfte i sin delårsrapport.

En genomgång av rapporteringen om kommissionens första delrapport visar att media fokuserade på framför allt följande;

- antiziganism och kränkningar av romers mänskliga rättigheter,
- institution för romers rättigheter,
- kritik mot polisen och DO,
- skolboken, samt
- registerfrågan.

Rapporten har översatts till engelska och den finns tillgänglig som pdf på kommissionens webbplats.

Samla och sprida kunskap

Kommissionen aviserade i sin första delrapport att det kunskapshöjande och opinionsbildande arbetet är en viktig del av kommissionens arbete. Denna del av uppdraget ska förstås mot bakgrund av att det råder en utbredd oförståelse vad gäller samhällets ansvar för romers situation i dag och hur antiziganismen alltjämt påverkar bemötande och beslutsfattande. Det är kommissionens mening att antiziganismen bara kan mötas med kunskap om upprinnelsen till stereotyperna kring romer, vilket kräver information om såväl nutiden som historien. Det handlar om att tydliggöra att det finns ett samband mellan den statligt sanktionerade förföljelsen under förra seklet som beskrivs i regeringens vitbok om övergrepp mot romer under 1900-talet och det vi kan identifiera händer idag.

Det kunskapshöjande arbetet har varit en central del av kommissionens arbete även under denna verksamhetsperiod. I det följande beskrivs de insatser som kommissionen genomfört i syfte att öka medvetenheten om diskrimineringen av romer och vikten av att utmana och ifrågasätta antiziganismen.

Skrivelse till Svenska Akademien

Det är viktigt att det finns ord för att prata om hur diskrimineringen och rasismen mot romer ser ut. Kommissionen vände sig därför i början av februari till Svenska Akademien med en framställning om att ordet antiziganism borde finnas med i Svenska Akademiens ordlista och ordbok.

I mars fick kommissionen ett svar från Svenska Akademien om att ordet antiziganism kommer att finnas med i den fjortonde upplagan av Svenska Akademiens ordlista. Denna utgåva finns nu i bokhandeln.

Svenska Akademiens ordboks definition av antiziganism;

fientlig inställning till romer

Skriften Antiziganism

Ett framgångsrikt arbete mot antiziganism bör, enligt kommissionen, vara inriktat på att systematiskt bryta och ifrågasätta antiziganistiska förhållnings-sätt. Genom att uttryckligen ta ställning för upprätthållandet av mänskliga rättigheter och metodiskt motarbeta antiziganistiska föreställningar – även i den offentliga förvaltningen – kommer förhoppningsvis medvetenheten om hur antiziganismen påverkar oss att öka och acceptansen att minska. Ambitionen måste vara att utrymmet för ovidkommande behandling minskar och möjligheten till likabehandling ökar.

Kommissionen har mot denna bakgrund tagit fram en skrift som ger en bild av vad antiziganism är, hur antiziganism påverkar romers villkor i dag och historiskt samt några rekommendationer på åtgärder som kan bidra till att motverka antiziganism.

Skriften "Antiziganism" har skickats med ett följebrev till alla kommuner och relevanta myndigheter. Skriften finns att tillgå på kommissionens webb, men den tryckta upplagan är slut. Kommissionen kan konstatera att efterfrågan har varit särskilt stor från kommuner, som även ställt förfrågningar till kommissionen om andra utbildningsinsatser. Kommissionen överväger att trycka upp skriften i en ny upplaga.

Erkänna den 2 augusti som minnesdag för Förintelsen av romer

Ledamoten, tillika EU-parlamentarikern, Soraya Post föreslog i EU-parlamentet i mars 2015 en resolution som erkänner begreppet antiziganism (anti-Gypsyism i den engelska versionen). Vidare uppmanas medlemsstaterna att erkänna den 2 augusti som en officiell minnesdag för folkmordet på romer under andra världskriget. I april röstade EU-parlamentet för resolutionen och i juni antog EU-kommissionen resolutionen.

Den 2 augusti hedrade Kommissionen mot antiziganism tillsammans med Sveriges Internationella Roma Filmfestival och Forum för levande historia de romska offren för Förintelsen genom att anordna en minnesceremoni på Raoul Wallenbergs torg i Stockholm. Ledamoten Diana Nyman var en av talarna.

Diana Nyman väckte också via Radio Romano frågan om att regeringen borde inrätta en officiell minnesdag för Förintelsen av romer. Vice statsministern Åsa Romson, som också deltog i ceremonin, svarade att "Regeringen har varit tydlig i regeringsförklaringen om att vi behöver ett aktivt arbete mot antiziganism och det behöver bedrivas på många fronter och med olika verktyg. En officiell minnesdag kan naturligtvis vara ett sådant verktyg."²

Kommissionen avser att följa upp resolutionens krav samt se över möjligheten att ytterligare uppmärksamma den svenska regeringen på betydelsen av en officiell minnesdag.

Bevaka frågan om hatbrott med antiziganistiska motiv

Romer utsätts för hatbrott med antiziganistiska motiv. Enligt den senaste statistiken från Brottsförebyggande rådet (Brå) har anmälningar av hatbrott med antiziganistiska motiv under senare år ökat. Under 2014 gjordes cirka 290 sådana anmälningar, vilket är 23 procent fler än 2013 och den högsta nivån hittills.³

Att anmälningar sker anges ofta vara en viktig förutsättning för att ansvariga myndigheter ska vidta åtgärder. Ett rimligt antagande är att anmälningsbenägenheten påverkas av i vilken utsträckning anmälningar också utreds och får konsekvenser. Det är därför oroväckande att mycket få av anmälningar av hatbrott med antiziganistiska motiv leder till att någon hålls ansvarig. Enligt Brå ledde endast 3 procent av anmälningarna 2013 till att åtal väcktes. Kommissionen noterar också att dessa anmälningar i mycket högre utsträck-

² Radio Romano den 2 augusti 2015.

³ Brå (2015:13), Hatbrott 2014.

ning än vad som är fallet vid hatbrott riktade mot andra grupper läggs ned inom ett år.

Det är en positiv utveckling att fler romer anmäler hatbrott, men mörkertalet kan ändå antas vara mycket stort. Att så få anmälningar leder till konsekvenser är samtidigt alarmerande och kräver att åtgärder vidtas.

Mot denna bakgrund har kommissionen gett forskaren Isabel Schoultz, kriminolog vid Lunds universitet, i uppdrag att analysera polisens brottsutredande insatser utifrån anmälningar av hatbrott med antiziganistiska motiv inkomna 2012 och 2013. Studien kommer att redovisa förslag på åtgärder för att få en bättre upplärningsfrekvens.

Av den tillgängliga statistiken framgår inte hur många av hatbroten som anmäls av personer som kommit hit från andra EU-länder och som vistas här tillfälligt. Kommissionen vill i sammanhanget lyfta fram en granskning av attacker mot EU-medborgare som publicerades i Tidskriften Expo i juni 2015. Granskningen utgår från händelser som rapporterats av massmedier under de senaste 18 månaderna. Den visar att minst 76 incidenter inträffat, flera av mycket grov karaktär. Expo har noterat 23 fall av misshandel, 12 fall av mordbrand och 27 fall av trakasserier, i många fall kombinerat med misshandel och hot. Den bild som framträder stämmer väl överens med kommissionens kunskap om den mycket allvarliga utsatthet som många romska EU-medborgare lever i när de befinner sig i Sverige.

Kommissionen konstaterar att det verkar ha skett en allvarlig upptrappning av trakasserier mot personer från andra länder – många av dem romer – som tigger eller samlar pantflaskor. Bara under de senaste veckorna har flera allvarliga händelser ägt rum. Våldsamma attacker har riktats mot provisoriska läger, ofta nattetid. Tält har skurits sönder, husvagnar bränts ner och människor besprutats med vatten och, i några fall, tändvätska eller andra farliga vätskor. Beskjutning och misshandel med verktyg har också förekommit.

Samtidigt har hatpropagandan på vissa sociala medier trappats upp. Några av hatsajterna har publicerat detaljerade uppgifter om var de olika tillfälliga lägren etablerats och hur de kan nås.

Utifrån sitt uppdrag anser kommissionen att det är angeläget att belysa hatbrott med antiziganistiska motiv som drabbar denna grupp. En hypotes är dock att personer inom denna grupp generellt är mindre benägna att anmäla brott som begås mot dem. Romska experten Tiberiu Lacatus har därför fått i uppdrag att genomföra intervjuer med målgruppen och civila samhällets aktörer i syfte att öka kunskapen om antiziganistiska hatbrott som riktar sig mot gruppen.

Ambitionen med rapporterna om hatbrott är att de ska utgöra en grund för kommissionens fortsatta arbete med att belysa antiziganismens effekter. De kommer att presenteras i samband med ett seminarium under hösten 2015.

Konferens om kvinnors rättigheter

Antiziganismen drabbar kvinnor och män i olika utsträckning och på olika sätt. Dessutom kan erfarenheter av diskriminering ofta samverka med andra faktorer såsom t.ex. ålder, religion och funktionsnedsättning. För att få ökad kunskap om hur antiziganismen påverkar romska kvinnors rättigheter genomförde kommissionen i maj en konferens med 26 romska kvinnor från olika delar av landet.

Förmiddagen ägnades åt en presentation av kommissionen och vitboken. Romska experten Miranda Vuolasranta var särskilt inbjuden för att belysa romska kvinnors situation ur ett folkrättsligt perspektiv.

Mot bakgrund av vad som framkom vid konferensen kan kommissionen konstatera att diskrimineringen av romska kvinnor är både allvarlig och omfattande. Den kommer till uttryck i vardagliga situationer, t.ex. när romska kvinnor ska handla mat, tanka bilen eller gå till läkaren. Våld eller hot om våld i kollektivtrafiken, i parken eller på väg hem från jobbet är vanligt förekommande. På konferensen framkom även synpunkten att diskriminering av romer ofta diskuteras i könsneutrala termer. Kommissionen anser att det är viktigt att särskilt belysa romska kvinnors erfarenheter av diskriminering i arbetslivet och inom utbildning samt i möten med myndigheter.

Konferensen ägnades också åt att med utgångspunkt i vitboken diskutera vad som har varit utmärkande för politiken under 1900-talet. Under konferensen diskuterades några av de konsekvenser den antiziganistiska historien har för de mänskliga rättigheterna idag och att det är alltför få som förstår att den historien är en förklaring till varför många romer alltjämt befinner sig i en ojämlig position. Många har förlorat sitt språk och sin kultur. Under konferensen lyfttes kravet på kompensatoriska åtgärder från regeringen för att stärka romers kultur och språk.

Ett annat ämne som togs upp är hur tvångsomhändertaganden av romska barn har varit en del i den assimileringspolitik som har bedrivits i Sverige. Synpunkten att den frågan inte har uppmärksamrats tillräckligt i vitboken diskuterades. Dessutom diskuterades det förhållandet att än i dag rapporterar romer om upplevd diskriminering i samband med att socialtjänsten fattar beslut i ärenden som rör lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Deltagarna var enade om att detta är en mycket komplicerad fråga som kräver särskilda insatser av Socialstyrelsen och kommunerna.

Under konferensen enades deltagarna om fem rekommendationer som kan motverka den antiziganism som drabbar kvinnor.

- Stärka romska kvinnors möjligheter till organisering.
- Särskilda insatser mot hatbrott mot romska kvinnor.
- Resurser för att revitalisera språk och kultur.
- Särskilda insatser för att förebygga diskriminering inom socialtjänsten.
- Särskilda insatser mot diskriminering i arbetslivet.

Romska kvinnors erfarenheter av hur det är att leva i Sverige ger en inblick i hur ojämlikt det svenska samhället är. Kommissionen ser mycket allvarligt på att diskrimineringen av romska kvinnor är så omfattande och utbredd. Kommissionen avser att ägna särskild uppmärksamhet åt att följa upp rekommendationerna och verka för att synliggöra hur romska kvinnors rättigheter påverkas av antiziganism. Det kommer bland annat att ske genom dialog med Socialstyrelsen samt genom att särskilt synliggöra hatbrott. Kommissionens fortsatta arbete med att analysera existerande och eventuellt nya institutioners betydelse för att stärka romers mänskliga rättigheter har också betydelse för uppföljningen av rekommendationerna.

Reaktion på ett konkret fall av antiziganism

Kommissionen följer upp uppgifter om antiziganism i media i syfte att klargöra fakta om sådana fall som utgångspunkt för ambitionen att göra begreppet antiziganism känt och bilda opinion mot antiziganism.

I maj 2015 rapporterade tidningen GT om att en spårvagnsförare vid Västtrafik slängt av fyra romska kvinnor. I artikeln anges att föraren, enligt uppgift från ett vittne, inte kontrollerade om kvinnorna hade betalat för sin resa. Vittnet har vidare sagt till GT att hon uppfattade att föraren slängde av kvinnorna därför att de var romer. Mot bakgrund av denna rapportering bad kommissionen Västtrafik kommentera uppgifterna samt efterlyste företagets syn på om det ser någon anledning att vidta åtgärder för att säkerställa att diskriminering av romer inte förekommer inom dess verksamhet.

Västtrafik redogör i sitt svar för hur företagets arbete mot diskriminering ser ut, att de med anledning av händelsen samt kommissionens brev har haft samtal med föraren, bett honom om hans version samt talat om att all form av diskriminerande åtgärder är oacceptabla. Västtrafik har också noterat att materialet vid förarutbildningen kan behöva ses över med anledning av den nu inträffade händelsen. Kommissionen har i ett svar till Västtrafik erbjudit sin kompetens i frågor som rör antiziganism.

Registrering på etnisk grund

En inte obetydlig del av kommissionens arbete har ägnats åt att följa granskningen av Polismyndighetens i Skåne uppgiftssamlingar över romer som avslöjades i september 2013. Kommissionen har presenterat en rapport om granskningen.

Kommissionen har i synnerhet bevakat om uppgiftsbehandlingen kan anses ha inneburit registrering eller kartläggning på etnisk grund, samt frågan om upprättelse i form av ansvarsutkrävande och kompensation.

Flera av de granskande myndigheterna har påtalat att bristerna vid registreringen lett till att integritetsskyddet i praktiken satts ur spel. Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN) har också bedömt att uppgiftssamlingen ”Kringresande” i flera avseenden var olaglig. Diskrimineringsombudsmannen (DO) anförde att det utifrån omständigheterna inte kan uteslutas att det förekommer etnisk profilering inom polisens brottsbekämpande verksamhet.

Ansvarsfrågan har utretts av både Åklagarmyndigheten och Justitieombudsmannen (JO). Åklagarmyndigheten, som i första hand bedömde om det begåtts tjänstefel, fann att det inte gick att styrka brott. JO, som inriktade sin granskning på frågan om ansvar för de brister som SIN konstaterat, riktade emellertid allvarlig kritik mot Polismyndigheten i Skåne, chefer för länskriminalavdelningen, länspolismästaren, chefen för kriminalunderrättelse-tjänsten i Lund samt den polis som byggde upp uppgiftssamlingarna.

Denna kritik medförde att rikspolischefen anmälde en av de utpekade polismästarna till Statens ansvarsnämnd. Ärendet lades dock ner på grund av att preskriptionstiden löpt ut ett antal veckor tidigare. Bortsett från möjligheten till interna åtgärder inom polismakten var därmed de formella möjligheterna för individuellt ansvarsutkrävande stängda.

I sitt beslut berörde JO även frågan om registrering på etnisk grund. JO konstaterade att de allvarliga bristerna i polisens hantering av personuppgifterna medförde att ”det byggdes upp ett mer eller mindre permanent register över ett stort antal personer av romskt ursprung” och att uppgiftssamlingen därför ”de facto fått karaktären av ett register över just etnisk tillhörighet”. JO betonade även att dessa omständigheter, samt det faktum att registreringen drabbade en redan utsatt grupp, ytterligare förstärkte allvaret i det inträffade.

De närmaste dagarna efter JO:s beslut tog ett femtiotal romer kontakt med kommissionens sekretariat för att få information om hur man tar reda på om man finns med i registret. Kommissionens intryck är att det huvudsakligen var äldre personer som hörde av sig. Många uttryckte att de med anledning av JO:s uttalande såg att det nu lönade sig att vända sig till någon av myndigheterna för att ta reda på om de fanns med i registret.

JO:s tydliga bedömning och ställningstagande i frågan om etnisk registrering har således haft betydelse för romers tillit till rättsväsendet och möjligheter att hävda sina rättigheter. Enligt kommissionen är det ett konkret exempel på hur samhällets tydliga ställningstagande mot kränkningar av romer har betydelse för de mänskliga rättigheterna.

Kommissionen ser positivt på JO:s uttalande och den effekt det haft. Samtidigt kan kommissionen konstatera att granskningsmyndigheternas långa handläggningstider har lett till stora svårigheter att utkräva personligt ansvar för de kränkningar som registren inneburit. Denna aspekt har ytterligare vidgat förtroendegapet.

I maj 2014 beslutade Justitiekanslern (JK) att samtliga personer som registrerats i Kringresanderegistret är berättigade till skadestånd om 5 000 kr utifrån de allvarliga brister som SIN konstaterat. Kompensationen grundas således inte på aspekten om registrering på etnisk grund. Den frågan behandlas istället i en pågående skadeståndsprocess som Civil Rights Defenders driver i domstol som företrädare för elva romer.

Utifrån kommissionens kontakter med romer kan kommissionen konstatera att Skånepolisens registreringar har fått allvarliga konsekvenser för romers rättssäkerhet och rättigheter:

- Romers tilltro till polisen och andra myndigheter har skadats ytterligare, vilket påverkar anmälningsbenägenheten.
- Tendensen har tilltagit bland romer att uppleva sig tvingad att dölja sin etniska tillhörighet.
- Antiziganistiska fördomar om romer som kriminella har förstärkts, vilket leder till en ökad utsatthet.

De konsultationer som kommissionen genomfört har bekräftat att det kommer att krävas tydliga och kraftfulla insatser för att reparera den skada som Skånepolisens registrering har åstadkommit.

Det måste skapas garantier för att skandalen inom Skånepolisen är den sista av sitt slag. All registrering på etnisk grund måste förhindras. Persondatahanteringen inom alla relevanta myndigheter måste kontinuerligt kontrolleras i det syftet. SIN och Datainspektionen spelar här en avgörande roll. SIN har efter avslöjandet av registreringen hos Skånepolisen granskat flera andra polismyndigheters behandling av känsliga personuppgifter. Även vid dessa granskningar upptäcktes vissa brister, vilket tyder på att fortsatt kontroll är nödvändig.

Datainspektionen har särskilt granskat denna aspekt inom socialtjänst och de kommunala bostadsföretagen. Sådana stickprovskontroller är meningsfulla. Utöver sådan verksamhet rekommenderar kommissionen en utredning av huruvida det rättsliga skyddet mot registrering på etnisk grund kan stärkas, inklusive en översyn av diskrimineringslagen (2008:567) i enlighet med den skrivelse som DO överlämnade till regeringen den 20 februari 2014.

Vad gäller förtroendet för polisen har kommissionens uppfattning varit att en officiell ursäkt för Skånepolisens registreringar skulle vara av stor betydelse. Kommissionens rapport i registerfrågan diskuterades också med rikspolischefen Dan Eliasson vid ett möte i april 2015. Han bad då om ursäkt för registreringen av romer, vilket han också framförde i artikeln "Nya rikspolischefen ber romer om ursäkt" i DN.⁴

Vid mötet med rikspolischefen betonade kommissionen också vikten av att ursäkten följs upp med andra åtgärder som särskilt tar sikte på att förebygga och motverka antiziganism. Ett exempel är att ta fram en konkret och effektiv handlingsplan för att motverka antiziganistiska attityder och förhållnings-sätt inom poliskåren. Vikten av att involvera romer i det arbetet kan inte nog understrykas.

Polisen har en nyckelroll när det gäller att skydda romer mot brott och kränkningar och är därmed också en viktig aktör i det förtroendeskapande arbetet. Att polisledningen öppet talar om och tar avstånd från antiziganism kan ha en positiv effekt även inom andra samhällsområden som rör romers rättigheter. Kommissionen avser därför att fortsätta dialogen med Polis-myndigheten.

Skolboken – Antiziganism då och nu

Kommissionen är i slutfasen av arbetet med att färdigställa en skolbok som beskriver Sveriges antiziganistiska historia och hur den tar sig uttryck i vår samtid. Materialet från vitboken har bearbetats för att nå målgruppen och kompletterats med kopplingar till mänskliga rättigheter, fotografier, ytterligare intervjuer med romer och ett kapitel som utgår från romers berättelser om hur de verkar för de mänskliga rättigheterna i dag.

⁴ Publicerad i Dagens Nyheter den 8 maj 2015.

Opinionsbildning

Under första halvåret 2015 har kommissionen fått åtta debattartiklar publicerade i rikstäckande media; i Expressen, SVT Opinion, Dagens Arena, ETC, Metro och Feministiskt Perspektiv.

I debattartikeln ”Ta ansvar för antiziganismen!”⁵ informerar kommissionen om att skriften ”Antiziganism” har skickats till landets samtliga kommuner samt utvalda myndigheter. Kommissionen menar att det är hög tid för landets myndigheter och kommuner att ta sitt ansvar och motverka antiziganism.

”Romer måste få upprättelse efter Skånepolisens register”⁶ publicerades i samband med att kommissionen publicerade rapporten ”Registrering av romer”. I debattartikeln betonar kommissionen bland annat att Skånepolisens register har fått karaktären av ett register över etnisk tillhörighet och att polisens agerande har fått djupgående konsekvenser för romers mänskliga rättigheter. Kommissionen kräver i debattartikeln att regeringen säkerställer att det vidtas kraftfulla och effektiva åtgärder inom polisen för att garantera att något liknande aldrig upprepas. Det handlar om en konkret handlingsplan för att motverka antiziganistiska attityder och förhållningssätt inom poliskåren, att lagstiftningen till skydd mot etnisk kartläggning ses över och att systematiska kontroller av myndigheters hantering av känsliga persondata genomförs.

”Tiggeridebatten spär på unkna fördomar”⁷ tar upp hur förslagen att förbjuda organiserat tiggeri göder fördomar om romer som kriminella och opålitliga. I artikeln framhålls att dagens diskussioner om avhysningar och krav om att förbjuda EU-medborgares tiggeri starkt påminner om hur åtgärder riktade mot romer historiskt har diskuterats.

”Skilj på offer och förövare i tiggeridebatten”⁸ belyser att debatten om det organiserade tiggeriet har hamnat fel – det sker ett skuldbeläggande av offren, inte förövarna. Kommissionen vill rikta fokus på de hatbrott som de fattiga EU-medborgarna blir utsatta för.

I ”Fem punkter för att stärka våra rättigheter”⁹ skriver 26 romska kvinnor om de fem punkter som togs fram under den kvinnokonferens som kommissionen anordnade veckan innan debattartikeln publicerades. I artikeln krävs bland annat stärkta möjligheter för romska kvinnors organisering, särskilda insatser mot hatbrott mot romska kvinnor och särskilda insatser för att förebygga diskriminering inom socialtjänsten.

I ”Upprepade avhysningar är ingen lösning”¹⁰ menar kommissionen att det finns en lucka i regeringens utspel om EU-medborgare som tigger. Regeringen

5 Publicerad i Dagens Arena den 2 april 2015.

6 Publicerad i SVT Opinion den 16 april 2015.

7 Publicerad i Metro den 8 maj 2015.

8 Publicerad i Dagens Arena den 7 juni 2015.

9 Publicerad i Expressen den 15 juni 2015.

10 Publicerad i SVT Opinion den 25 juni 2015.

ville skynda på avhysningarna av besökande migranter från de platser där de inte hade tillstånd att övernatta. Men inga idéer presenterades om vart de iväggörda ska ta vägen, menar kommissionen, som anser att det behövs en nationell hållning för att få fram en hållbar lösning.

I ”Se tiggande romer som människor”¹¹ hävdar kommissionen på nytt att respekten för mänskliga rättigheter kräver att inga avhysningar genomförs utan ett rimligt alternativ för boendet. Förslag om att kriminalisera tiggeriet kritiserar också.

”Antiziganism handlar om myter – inte om romer” är en replik på Emir Selimis, ordförande i Unga romer, debattartikel ”Säg aldrig ’antiziganism’ – säg antiromism!”¹², där han bland annat menar att antiziganism är ett kränkande och rasistiskt begrepp samt att kommissionen inte har hörsammat hans önskan om att använda ordet ”antiromism” istället för ”antiziganism”. I repliken svarar kommissionen att begreppet ”antiziganism” inte handlar om romer i sig utan majoritetssamhällets fördomar mot ”zigenare” – därav slutledet ”ziganism”. Dessutom menar kommissionen att det finns en historisk komponent i begreppet som ”antiromism” saknar.

Kommissionen är nu en välkänd och självklar aktör att vända sig till i debatten om antiziganism. Kommissionen vill också arbeta för att romska röster hörs när det kommer till frågor som rör antiziganism. Genom debattartiklarna har kommissionen lyft flera aktuella aspekter på antiziganism samt verkat för att göra det romska civilsamhället delaktigt i samhällsdebatten.

Övriga artiklar

Redaktören på Socialmedicinsk tidskrift bad kommissionen att skriva tre artiklar till temanumret ”Den nya utsattheten – om EU-migranter och tiggeri”¹³. ”Därför kommer de hit”, handlar om den antiziganism och den strukturella diskriminering som romer från främst Bulgarien och Rumänien möter och som får en del av dem att ta sig till Sverige för att söka sig en utkomst. ”Sveriges antiziganistiska historia” tar upp Sveriges långa historia av att förfölja och fördriva romer samt hur antiziganismens kontinuitet påverkar romer idag. Artikeln är skriven tillsammans med de romska experter som var kopplade till arbetet med ”Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet”. ”Att reagera mot antiziganism” handlar om att särskilt offentliga aktörer har ett ansvar för att reagera mot antiziganism.

Utrymme och gehör för romska röster

En viktig del av kommissionens arbete handlar om att synliggöra romska röster och perspektiv. På kommissionens webbplats publiceras kontinuerligt krönikor om antiziganism. Syftet är att ge framförallt romer en plattform där

11 Publicerad i ETC den 10 augusti 2015.

12 Publicerad i Feministiskt Perspektiv den 18 augusti 2015.

13 Socialmedicinsk tidskrift, 2015 årgång 92 häfte 3, ”Den nya utsattheten – om EU-migranter och tiggeri”.

de kommer till tals och gör sina röster hörda samt synliggöra romers arbete mot antiziganism.

Kommissionen har under våren 2015 publicerat tre krönikor på webbplatsen: Fred Taikon och Bengt O Björklund från É Romani Glinda skrev om Skånepolisens olagliga registrering av romer, Marian Wydow från Romskt informations- och kunskapscenter i Malmö problematiserade integrationsbegreppet och Jenny Jansson Pearce och Ylva L. Hartmann från Fonden för mänskliga rättigheter skrev om ett folkrättsligt perspektiv på "tiggeri".

Arbete gentemot media

Media är, som framgår, en prioriterad kanal för kommissionen för att nå ut med sina budskap. Kommissionen når media via pressmeddelanden (kommissionen har under tidsperioden skickat ut sex pressmeddelanden) eller genom att direkt kontakta enskilda journalister.

Kommissionen vill betona att romsk media såsom Radio Romano och É Romani Glinda har betydelse för att skapa opinion om romers rättigheter och om antiziganism. Kommissionen avser att återkomma med förslag som bidrar till att de romska mediekanalerna kan stärkas.

Kommissionen kan konstatera att intresset för dess arbete har ökat våren 2015 i media. Det märks genom att journalister kontaktar kommissionen för uttalanden rörande antiziganism eller romers rättigheter samt att kommissionen ombeds att skriva debattartiklar.

Utåtriktad verksamhet

Kommissionen har medverkat på seminarier och evenemang vid cirka 20 tillfällen – framförallt nationellt. I det följande nämns särskilt:

- Rättighetscentrum Västerbottens, Sensus och föreningen Rungs seminarium om antiziganism den 5 mars: Katarina Hammarberg presenterade vitboken och kommissionens arbete.
- Kommunala nätverket, Eskilstuna 13 mars: Katarina Hammarberg och Anneli Tillberg presenterade kommissionens första delrapport, med fokus på förslag om en institution för romers rättigheter.
- Internationella romadagen den 8 april: i Stockholm medverkade Diana Nyman och Katarina Hammarberg i ett arrangemang som Forum för levande historia och Länsstyrelsen i Stockholm anordnade. I Malmö anordnade Romskt Kulturcenter, Erland Kaldaras ett arrangemang som Anneli Tillberg medverkade i.
- Luleå kommuns konferens "Romsk inkludering – en konferens om rätten till innanförskap den 22 – 23 april: Diana Nyman presenterade kommissionens arbete.
- Södertörns högskola den 21 maj: Thomas Hammarberg föreläste om antiziganism.
- JO den 8 maj: Thomas Hammarberg föreläste om antiziganism.

- Tater/romaniutvalgets ceremoni i Norge den 2-3 juni: Heidi Pikkarainen presenterade vitboken och kommissionens verksamhet.
- Kulturdepartementet den 9 juni: Thomas Hammarberg föreläste om kommissionen och antiziganism.
- Office for Democratic Institutions and Human Rights den 23 april: Thomas Hammarberg och Diana Nyman medverkade vid ett seminarium om Förintelsen av romer.
- Civil Rights Defenders den 8-10 april: Diana Nyman föreläste om vitboken och kommissionen.

Övrigt kommunikationsarbete

I mars upprättade kommissionen en Facebook-sida. På sidan publiceras inlägg om kommissionen arbete och nyheter. Facebook-sidan har nästan 400 gilla-markeringar och ökar för varje vecka. Inläggen som publiceras når ut till en räckvidd av ca 1000 personer, och för varje inlägg som publiceras ökar antalet. I genomsnitt får varje inlägg 20 gilla-markeringar.

På kommissionens webbplats: www.motantiziganism.se publiceras också varje vecka nyheter som speglar kommissionens verksamhet.

Övrigt arbete

Rådgivning och stöd

Kommissionen har även denna verksamhetsperiod tagit emot många telefonsamtal från romer som vill ha rådgivning och stöd i allehanda frågor. Som nämnts ovan, ringde ett femtiotal personer till kommissionen efter JO:s utlåtande för att ta reda på om de var registrerade. Många andra telefonsamtal har handlat om tvångsomhändertagande av barn.

En slutsats är att rådgivning och stöd är en ofrånkomlig del av kommissionens arbete och kommer troligtvis att förbli så under dess fortsatta uppdrag. Telefonsamtalen ger kommissionen en god bild av hur situationen ser ut och vilka frågor som romer anser är mest angelägna. Dessutom är det uppenbart att mängden samtal vittnar om att det finns ett stort behov av en sådan funktion.

Institution för romers rättigheter

Frågan om någon form av institution för romers rättigheter aktualiserades under de konsultationer med romer som kommissionen genomförde under hösten 2014. Vid dessa möten beskrev romer de brister man upplever i nuläget med nuvarande åtgärder och myndigheter - inklusive bristande möjligheter för romer att påverka beslut som rör dem själva. Vid mötena diskuterades huruvida skapandet av ny institution skulle kunna vara en lämplig åtgärd för att stärka romers mänskliga rättigheter.

Tanken om att inrätta en sådan institution är inte ny. Den har tidigare förts fram av romska aktivister och var också ett av de förslag som Delegationen för romska frågor tog upp i sitt betänkande 2010. På nytt har nu frågan diskuterats med den referensgrupp som är knuten till kommissionen och med representanter för romska organisationer.

Därutöver har kommissionen haft möten med Kulturrådet, Romskt Informations- och kunskapscenter i Malmö, Svenska kommittén mot antisemitism och Romskt Kulturcenter i Malmö. Kommissionen har under detta arbete besökt två institutioner i Norge, Kulturfonden för resande och Glomdalsmuseet och haft ett konsulterande möte med DO, Skolverket och Forum för levande historia om denna fråga. Frågan har även diskuterats med det kommunala nätverket för romsk inkludering.

Regeringen har i en debattartikel i DN aviserat att den kommer att föreslå för riksdagen att det inrättas en särskild institution för mänskliga rättigheter av det slag som redan etablerats i en rad andra europeiska länder.¹⁴ Kommissionen är positiv till detta initiativ. En sådan institution skulle kunna bidra till att stärka romers ställning och till att motverka antiziganism. Kommissionen bidrar gärna med synpunkter om hur en sådan institution skulle kunna organiseras i detta syfte. Frågan om den institutionella ramen för en förstärkning av skyddet för romers mänskliga rättigheter kommer att fullföljas under hösten. Den analysen kommer att inkludera vad som måste göras för att säkerställa romskt inflytande i beslutsfattande som rör romers situation och framtid.

14 Dagens Nyheter den 7 juli 2015.

Avslutande kommentarer

Vissa framsteg har gjorts i arbetet mot antiziganismen, vilket framgår av denna rapport. Men kommissionens uppfattning är att mycket återstår att göra. Antiziganism påverkar tillvaron för romer i det svenska samhället.

Det faktum att många romer känner sig tvingade att dölja sin romska identitet borde tjäna som en tankeställare. Likaså de upprepade rapporterna om hur romer trakasseras eller vägras tillträde till restauranger, hotell eller affärslokaler. Det är situationer som särskilt drabbar romska kvinnor. Ofta är barn med när detta sker. Barnen blir därmed vittnen till föräldrarnas utsatthet samtidigt som de själva blir utsatta för kränkningar.

Kommissionen noterar också att romer under lång tid har rapporterat om att socialtjänsten använder tvångsåtgärder i situationer där man som invånare borde åtnjuta skydd och stöd. Det rör särskilt frågor som rör omhändertaganden av barn.

Kommissionen kommer under sin återstående mandatperiod fortsätta att identifiera alla sådana brister och föreslå åtgärder för att romer ska kunna känna att deras rättigheter faktiskt är respekterade i det svenska samhället.

När kommissionen agerar offentligt mot antiziganism, till exempel genom uttalanden eller artiklar, kommer regelmässigt rasistiska och fientliga påhopp i sociala medier.

Hatsajter på nätet driver hetskampanjer mot utsatta besökare från andra EU-länder, många av dem romer, och pekar ut platser där dessa tillbringar nätterna. En serie mycket allvarliga våldsbrott har begåtts mot dessa människor.

Hatbrotten mot de utsatta besökarna anmälas ytterst sällan, offren fruktar att de skulle drabbas av repressalier och har inte förtroende för att de kan förvänta sig en seriös utredning. Det har också visat sig att anmälningar från romer i landet om hatbrott sällan leder till åtal eller andra åtgärder.

Det behövs en mobilisering i det svenska samhället mot de antiziganistiska fördomarna och deras aggressiva, rasistiska uttryck. Det handlar om att bedriva ett arbete som syftar till att myndigheter säkerställer romers mänskliga rättigheter.

Under den närmaste tiden kommer fokus att ligga på den särskilda antiziganism som riktas mot romska kvinnor, hatbrott med antiziganistiska motiv samt socialtjänstens bemötande av romer.

Kommissionen mot antiziganism har i uppdrag att komplettera och förstärka samhällets insatser i arbetet mot antiziganism. Kommissionen ska samla kunskaperna om antiziganism och bidra till att sprida och förbättra genomslaget av befintlig kunskap, identifiera och förmedla goda exempel på åtgärder och metoder för att antiziganism inte ska påverka romers tillgång till sina rättigheter. Kommissionen ska också ta ställning till vilka insatser som krävs för att motverka antiziganism inom den offentliga förvaltningen och skolan.